

LUQMON BO'RIXON

QUYOSH HALI BOTMAGAN

QISSA VA HIKOYALAR

Luqmon Bo'rixon

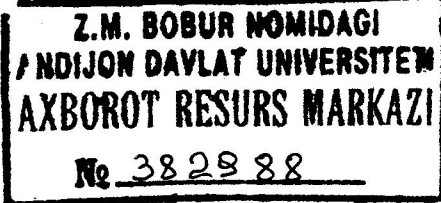
821.372
84(50')
B-99

QUYOSH HALI BOTMAGAN

Qissa va hikoyalar

„Read book“ nashriyoti
Toshkent – 2024

UO•K 821.512.133-31
KBK 84(50)-44
B 99

Luqmon Bo'rixon – o'quvchilarga ko'proq qissanavis sifatida tanilgan yozuvchi. Uning qalamiga mansub "Xizr ko'rgan yigit", "Qidiruvdagi qiz", "Sirli muallim", "Bir tomchi yosh" singari qissalar o'tkir syujeti, betakror insoniy taqdirlar aks ettirilgani, tili-ning jozibadorligi, tasvirning samimiyati, eng muhimi, qahramonlar ruhiyatining sof o'zbekcha ifodalangani bilan kitobxonlarni o'ziga rom etadi.

"Quyosh hali botmagan" qissasidagi tasvir shu qadar jonli va yuqumliki, o'quvchi beixtiyor o'zini qahramonlar aks ettirilayotgan vaziyatga tushib qolganday, ular bilan birga yashayotganday his qiladi. Qissada bir-biriga ham do'st, ham raqib bo'lmish ikki o'spirin yigitning g'oyat o'xshash va ayni vaqtda, o'ta farqli shaxsiyatiga xos jihatlar juda nozik aks ettiriladi. Qissaning tili g'oyat ta'sirli va shirali ekani bilan e'tiborni tortadi.

Yozuvchining qo'lingizdagi kitobidan o'rin olgan qissa va hikoyalar sizni g'aroyib taqdirli, ruhiyat dunyosi xilma-xil tirik odamlar bilan uchrashtirib, ularning dard-u quvonchlari, fikr-u o'ylari bilan oshno qiladi. Bu timsollar bilan uchrashuv hamda ularning o'ziga xos taqdir yo'li bilan tanishuv, shubha yo'qki, o'quvchi ruhiy olamida tozarish yuz berishiga xizmat qiladi.

ISBN 978-9910-9544-0-5

© L. Bo'rixon
© „Read book“ nashriyoti, 2024

QUYOSH HALI BOTMAGAN

(Qissa)

*Sahro so'qmog'ida boshin egib jim,
Bir kimsa ketmoqda, bilmasman u kim...*

Abdulla Oripov

Biz hali Absal polvonni tanimas edik.

Ming to'qqiz yuz sakson ikkinchi yilning bahorida, erta-indin jahon urushi boshlanar emish degan mish-mishlar xo'p avj olgan kunlarning birida usta Abilning uyida qoramag'iz, to'zg'in sochlari jingiltob, qoshlari qiyg'och, kipriklari uzun-uzun, ko'zlari ma'yus, yetti-sakkiz yashar qizaloq paydo bo'ldi. Jang-u jadal boshlanib, atom bombalari kasofatidan dunyoning kuli ko'kka sovrilsa, mol-u mulkim kimga ham qolardi degan o'yda iztirob chekib yurgan usta Abil sahar chog'i bisotidagi bor-yo'q ikki bosh oriq qo'yni bir paytlar pochtachi Tog'ay tog'adan sotib olgan mototsikli aravachasiga yuklab, viloyat markazi biqinidagi bozorga yo'l olgan va kechga yaqin ko'rganlarni hang-u mang qoldirib shu qizchani olib qaytgan edi. Kimdir uni shahardagi tashlandiq bolalar internatidan xatlab olibdi desa, tag'in birov usta qizchani bir bosh sovliq evaziga lo'lilardan sotib olgani haqida gap-so'z tarqatdi, ya'ni allakimning qasamlar ichib pichirlashicha, harbiy xizmat chog'i Abil bilan do'st tutingan marilik bir turkman chavandoz qiyomatlik birodari ko'p yillardan beri tirnoqqa zor, aziyat chekib yurganiga chidayolmay o'zining besh qizidan birini jo'rasiga farzandlikka beribdi. Alqissa,

bunday mish-mishlarning, shivir-shivirlarning uch-quyru-g'i yo'q edi. Kimning gapi chin, kimniki o'trik, birov aniq-taniq bilmaydi. Ammo bir hol aniq ediki, o'sha kuni Uldon yanga eri boshlab kelgan qizaloqni ko'z yosh-u si-niq tabassumlar bilan bag'riga olgan, manglayidan o'pib, sochlarini silagan, yuz-ko'zida mamnunlik, minnatdorlik zohir bo'lgan.

Kengsoyliklar bu mushtipar xotin tutgan yo'lni ma'-qullashdi, farzand bilan qutlab, ularning quvonchiga she-rik bo'lishdi, biroq Abil akaning otasi mulla Mirzagina to'nini teskari kiyib oldi. U qizaloqni ilk ko'rgandayoq shosha-pisha kalimayi shahodatni tilga olib, qo'lini "yu-zi-ga parda" qilib, buning eni boshqa, qavmi betayin, tezroq ko'zdan daf qil, bu bola emas, balo bo'ladi, deya arazlab hovlidan chiqib ketdi. Lekin oradan uch-to'rt kun o'tib, farzandli bo'lganini el-ulusga bildirib qo'yish uchun o'g'li o'tkazgan kichkinagina ma'rakaga o'zi bosh-qosh bo'ldi, qari-qartaglarni qizaloq haqiga duo qilishga bot-bot un-dab turdi.

Qizchani ismi Tanzila ekan. Abil aka keltirgan yal-tiroq jild ichidagi hujjatlarda aynan shunday deb yozilgan edi. Mazmun-ma'nosi anchagina mavhum, ammo jarang-dor, jozibali, sirlitob bu ism, ayniqsa, er-u xotinga yoqib tushdi, mulla Mirzaning, hech qursa, otini o'zgartiraylik, deb zorlanishlariga parvo ham qilishmadi.

O'sha kezlar men to'rtinchi sinfda o'qir edim. Qo'riq-dagi befayz, besarishta bu posyolkaga tog' etagidagi katta qishloqdan atigi bir yil avval, otamning vafotidan keyin, tirikchiligimiz xiyla tanglashib qolgach, Quvondiq akani qora tortib ko'chib kelgan edik. Quvondiq aka otamning eski qadrdonlaridan bo'lib, tog' tomonlarga yo'li tushgan paytlari ba'zan biznikiga ham qo'nib o'tar, momaqaldir-roqdek guldurab gurungni gurungga ular, ora-chora jo'ra-

sini ham cho'lga ko'chib borishga da'vat qilar, mehmon ketgach, u haqida qiziqsinib so'rab-surishtirgan chog'i-miz, otam do'stining qo'riqdagi yirik davlat xo'jaliklari-dan biriga rahbarligi, el ichida Quvondiqqaysar nomi bilan mashhurligi, mard, dovyurak, tanti inson ekanligini maroq bilan gapirar edi.

U otam ta'riflagandan ham ortiq odam ekan. Bizni ochiq chehra bilan kutib oldi, quyma betondan qurilgan to'rt xonali uy berdi, akamni sovxoz garajiga ishga joy-ladi, onda-sonda ko'rinib qo'ysangiz bas, nevaralarning qand-qursiga yetadigan uch-to'rt so'm olib turasiz deb, hatto onamni ham hujjatlarga tirkab qo'ydi. Xullas, mulla Mirzaning ta'rifi bilan aytganda, ko'z ochib yumguncha oylikxo'r oilaga aylandik-qoldik.

Chor atrof bepoyon dala-dasht. Ekin paykallari uzoq-uzoqlarga yastanib yotibdi. Nari-beri kovlangan zovur-larda, suv ko'llagan soyliklarda quyuc o'siq qamishzor, yulg'unzorlar daydi dasht shamolida vahimoli shitirlab, chayqalib turadi. Tog' etagidagi bog'-rog'lar ko'zimga singib ketganidanmi, harnechuk, unda-munda hurpaygan yakkam-dukkam dov-daraxtlarni hisoblamaganda, bu yer-lar anchayin yupun-yalang'och tuyulardi. Ellik-oltmish xo'jalikka mo'ljallab qurilgan, barchasi bir-biriga o'x-shash beton kottejlardan iborat posyolka rasmiy hujjat-larda "41-sovxoz" deb yuritilsa-da, bir chekkasi mashhur Kengsoy kengliklariga tutashib ketgani uchun ham ko'p-chilik uni Kengsoy qishlog'i deb atardi.

Ko'chib kelgan kunimiz uch-to'rt bosh qo'y-echki-mizni o'tlatib zovur tomonga borib qoldim. Bir payt ba-land-baland tuproq uyumlari ortidan o'zim tengi besh-olti bola qiyqirishgancha otilib chiqib meni qurshovga olishdi. Hammasi yarimyalang'och, kinolardagi hindularga taq-lidan aft-angorlariga, badanlariga turli bo'yoqlar surkab,

boshlariga o'ralgan ipga tovuq patlari qadab olgan, biri yog'och miltiq, birisi o'q-yoy tutgan edi. Boshqalariga qaraganda bo'ychan va baquvvat, chayir bola safdan ajralib chiqib men tomon yurarkan, o'ng qo'lini musht qilib boshi uzra baland ko'tardi. Xuddi shuni kutib turgandek qolganlari bab-baravar qichqirib yuborishdi:

– *Quyosh hali botmagan!*

Men butkul dovdirab qoldim. Bolalarning bo'yab tashlangan basharalariga qarab bir kulgim qistasa, bir ularning vajohatidan ko'nglimga g'ulg'ula oralardi. Oldga chiqqan bola yana hindular sardori kabi o'ng kaftini avval manglayiga, labiga tegizdi, so'ng boshi uzra bir aylantirib ko'ksiga bosdi.

– Biz Kengsoy burgutlarimiz! Sen kimsan, ey, o'g'lon?

– Men... Norsoatman, – dedim o'zimni tetik tutib, – bu yerga bugun ko'chib keldik.

– Olishasanmi yo urushasanmi?

Biroz o'ylanib qoldim. Urushsam, biror yerim jarohatlanishi mumkin, yaxshisi kurash tushganim ma'qul, juda zo'r bo'lsa, ko'p cho'zmay, yiqilibgina qo'yarman.

– Nega jimsan, Norsoat? – dedi bola o'sha tantanavor tovushda, – yo qo'rqdingmi, o'g'lon?

– Qo'rqqanim yo'q, olishaman.

U oqsoqollarga xos tarzda bosh irg'ab gapimni ma'qullagan bo'ldi-da, to'dadagi kirchil sochlari hurpaygan, yelkasiga kamon osgan bolaga im qoqdi. Bola o'q-yoyini chaqqonlik bilan sheriklaridan biriga tutqazdi-yu, irg'ishlab o'rta qo'ldi. Men ham shalviragan yenglarimni shimarib raqibga ro'baro' bo'ldim. U, aftidan, bir hamlada meni qulatishni mo'ljallagan shekilli, hanuz irg'ishlagan ko'yi atrofimda aylana boshladi. Tog'dagi qishlog'imizda kurashga qiziqmaydigan, unda-munda davraga tushib turmaydigan bolaning o'zi yo'q edi. Goh ko'cha-ko'yda,

goh to'y-hashamda bir-birimiz bilan yoqalashib qolardik. Hartugul, bo'yinsalarimning ko'pisidan ustun kelardim. Tog'alarim ham polvon deb erkalashardi. Mana, ovloq cho'l qo'ynidagi ovloq bir joyda ilk raqibim bilan yuzlashdim. U anchagina tajribali ko'rinardi. Ammo men uning ayyorona rejasini payqab qoldim. Bola atrofimda irg'ishlay turib, chap to'pig'imning andak yuqorisiga tepki yo'lladi. Shu barobarida chap bilagimdan chaqqonlik bilan ushlab tortdi. Biroq men oyog'imni darhol olib qochdim, bolaning zarbasi havoga ketdi. O'zi esa muvozanatini yo'qotib yerga chalpak bo'lib tushdi. Vaqtni boy bermay raqib ustiga o'zimni tashlab, kuraklarini yerga tegizdim.

– Halol. Sen g'olibsan, Norsoat o'g'lon! – dedi sardor o'sha-o'sha baland, tantanali tovushda. (Bolalarning gap-so'zlaridan uning ismi Davronligini bilib oldim.)

Bu yog'i tezlashib ketdi. Eng avval Davron, so'ng to'dadagi bolalar men bilan qo'l berib ko'rishib chiqishdi. Tanishdik, haligina qiyqirib, deysinib turgan jangari to'da, oddiy, yuvosh va sho'x kengsoylik bolalarga aylandi-qoldi. Zovur bo'yida o'tirib o'zimizcha gurunglashgan bo'ldik.

Davron Quvondiq akaning, otam aytganday, katta bir xo'jalik rahbarining o'g'li ekan! Ertasi kuni u meni maktabga boshlab bordi. Sinfdosh bo'ldik.

Biz hali Absal polvonni tanimas edik.

Ko'p o'tmay uning, ya'ni hindular sardorining o'ng qo'liga aylandim. Chunki keyingi bellashuvlar ham mening shu lavozimga munosib ekanligimni ko'rsatdi. Men Davrondan boshqa barcha bolalarni kurashda yiqitdim. Hatto, yoshi o'zimdanda katta ba'zi birlari ham mendan yengildi. Faqatgina Davronga kuchim yetmasdi. U chayir va baquvvat bo'lishidan tashqari, qandaydir shiddat-shijoat va ehtiros egasi edi. Kurash payti shu qadar tez usullar

qo'llardiki, ko'z ochib-yurtguncha yulduz sanay boshlardim. Davron favqulodda dovyurak, chapani bola edi. Goho to'p bo'lib tuman markaziga borgan kezlarimiz, uning bir o'zi o'sha yerlik uch-to'rttasi bilan birvarakayiga mushtlashib g'olib chiqardi. Har lahzada qochib qolishga shay biz "Kengsoy burgutlari" uning jasoratidan ruhlanib, boshimizni mag'rur ko'tarardik.

Davron yaqin-u yiroqda urishqoq, bezoriligi bilan nom chiqargan bo'lishiga qaramay, kutilmaganda, maktabning eng a'lochi o'quvchilaridan biri ham edi. Uning muk tushib, soatlab kitob o'qib o'tirganini ko'p ko'rardik. Dostonlar, har xil ertag-u cho'pchaklar, aftidan, Davronning jon-u dili edi. Odatda, u o'qiganlari ta'siriga tez berilib, goh Kenja botir, goh Alpomish qiyofasiga kirishga oshiqardi.

Biz ham sardorga ergashib o'sha ertag-u doston qahramonlariga xos tarzda kiyinishga, "qurollanishga" majbur bo'lardik. Davron qo'y-qo'zi ortidan yaylovga chiqishimizdan avval hammamizni safga tizib, libosimizdan tortib, yog'och qilich-u nayzamizgacha obdan ko'zdan kechirib chiqar, hol-ahvolimizdan ko'ngli to'lsa, odatdagiday, o'ng qo'lini boshi uzra baland ko'tarar, biz ham unga javoban bab-baravar havoga musht o'qtalib, bab-baravar hayqirardik:

– *Quyosh hali botmagan!*

Davron o'ta tegmanozik, arazchi ham edi. Arzimagannarsadan ham nafsoniyati qo'zg'alib qosh-qovoq uyibolar, uni hovuridan tushirish uchun xushomadlar qilingansayin battar jazavasi tutar, o'yin bo'lsa o'yinni, yig'in bo'lsa yig'inni tashlab qaylargadir ketib qolardi.

Bir kuni Davron maktabga, hali biz taraflarda urf bo'lmagan kamzul, yangi tufli kiyib keldi. O'sha saraton Sochi degan joyda dam olib qaytgan otasining sovg'asi ekan.

Sinfdoshimiz fiboslarini ko'z-ko'z qila-qila shunday deb maqtandi. Biz, hatto, qo'l tegizishga ham botina olmay, unga yarashib turgan kamzul va tuflini havas bilan tomosha qildik. Ammo tarix darsi payti ko'ngil xiralik ro'y berdi.

"Kuyov jigit bo'p ketibsiz-ku, Tirkaship", – deb kullimsiradi muallim.

Davron tuyqus bosh ko'tardi. Lablari qimtilib, qoshlari chimirildi. So'ng alam va achchiqdan qip-qizargan ko'yi o'rnidan irg'ib turdi-da, eshik tomon shitob bilan yurdi. Muallimning rangida rang qolmadi. Kimsan, rais (sovxozy direktorini hamma rais der edi), kimsan, Quvondiqqaysar bo'lgan odamning bolasini xafa qilish qanday oqibatlariga olib kelishini u juda yaxshi bilardi. O'qituvchi qo'llarini qanotday yoyib arazchining yo'lini to'sishga urinarkan, yalinchoq bir tovushda:

"Davronjon, uzr, Davronjon, hazillashdim", – deya bot-bot takrorlardi.

Ammo sarkash bola unga zarracha quloq solmay, o'zi tomon iltijoli uzalgan qo'llarni siltab tashlab tashqariga otildi. Biz sinfdoshlar o'rnimizdan duvva qo'zg'aldik.

"Iltimos, qaytaringlar uni, – dedi ustoz jonsarak tipirchilab, – Norsoat, qani, ortidan chopinglar!"

Sinfimizdagi deyarli barcha o'g'il bolalar "Kengsoy burgutlari"dan edik. Muallim aytmasa ham, sardorning izidan borishni burchimiz deb bilardik. Shu sababdan ham sinfdagi to'qqiz bola tashqariga olatasir yugurgilab chiqdik.

Davron maktab hovlisida hanuz jazava bilan g'udranib-silkinib borardi. Bora-bora avval egnidagi kamzulni bir chekkaga uloqtirdi, so'ng oyoqlarini galma-gal silkitgani-cha tuflisini yechib tashladi. Do'stimizning fe'l-atvori xo'p tanish: ayni paytda oldidan borsang tishlaydi, ortidan bor-

sang tepadi, yaxshisi, to o'zi hovridan tushgunicha kutgan ma'qul. Biz shunday yo'l tutdik. Mening ishoramga ko'ra bolalardan biri uloqtirilgan kamzulni, biri esa tuflini yerdan oldi, sardorni ko'zdan qochirmay izma-iz boraverdik. Davron shu ketishda qishloq pochta yonidagi, onda-sonda tuman markazidan qatnovchi avtobus qayrilib oladigan bekatga yetdi-da, tarvaqaylab o'sgan qayrag'och tagidagi bir paytlar usta Abil to'rt enlik taxtadan omonatgina yasagan o'rindiqqa tirsagini tizzasiga, kaftini iyagiga tirab xuddi mahkam tugilgan mushtdek bo'lib o'tirdi-qoldi.

Biz pochta binosining soyasida qaldirg'ochday tizilib sardorning jahldan tushishini sabr-toqat bilan kuta boshladik.

Saraton allaqachon chekingan bo'lsa-da, jaziramaning shashti hali-hanuz baland. Yuz-ko'zlarga gupillab hovur uriladi. Chor atrof allaqanday oqish, sarg'ish tusda jimirlaydi.

Oradan qancha vaqt o'tdi, bilmadim, bir payt, hali-hanuz g'ujanak bo'lib o'tirgan Davron dik etib o'rnidan turdi. Qo'llarini beliga tirab, qad kerib, yuz-ko'zi allanechuk yolqinlanib bir zum biz tomon tikilib turdi va... odatdagidek, mahkam siqilgan mushtini boshi uzra baland ko'tardi. Biz ham, odatdagidek, qo'llarimizni qilichdek havoga sermadik:

– *Quyosh hali botmagan!*

Bab-baravar hayqirig'imizdan mudrab turgan qishloq bir cho'chib tushganday bo'ldi. Omborxonada biqinida traktor tirkamasiga o'g'it yuklayotgan uch-to'rt ishchi, bekat ro'parasidagi uyda, tandinga o't qalayotgan ayol biz tomonga taajjublanib tikilishdi.

Davron hech nima bo'lmagandek tirjayib yonimizga keldi. Biz ham hech nima bilmagandek, hech nima ko'rmagandek uning kamzulini, tuflisini qo'lga tutqazdik.

Zavq-shavq bilan gaplashib, zavq-shavq bilan kulishib maktabga qaytdik.

Biz hali Absal polvonni tanimas edik.

Usta Abil viloyat markazidan Tanzila bilan qaytgan o'sha yakshanba ham Davron ikkimiz biroz janjallashib qolgan edik. Hammasi arzimas bir tortishuvdan boshlandi. O'sha paytlar boshqa joylarni bilmadim-u, lekin qishlog'imizda AQSH va SSSR o'rtasida urush boshlanar emish, degan mish-mish avjiga chiqqan, ko'cha-ko'yda, to'y-hashamlarda tinchgina boshlangan gurung oxir-oqibat shu mavzuga kelib taqaladigan bo'lib qolgan edi. Biz bolalar ham to'plangan chog'larimiz kattalardan eshitganlarimizga o'zimizdan qo'shib-chatib, bir-birimizga yetkazardik.

O'sha kuni ham qo'y-qo'zilarni ertalabdan dashtga haydar ekanmiz, gurungimiz o'z-o'zidan shu mavzuga ko'chdi.

– Baribir SSSR zo'r, – deb qoldi Davron kimdandir eshitganlarini o'z fikriday bayon qilarkan, – dushman raketasini osmonda eritib yuboradigan nur sochar qurollari bor.

– Amerikaning nur ham yetolmaydigan raketalari juda ko'p, – deb e'tiroz bildirgan bo'ldim men, chunki kechagina akam va do'stlari aytgan gaplar esimda edi, – ular SSSRning hamma katta shaharlarini ko'zlab turibdi, tugmachani bir bosib qo'yishsa, tamom, hammasi kultepa bo'p qoladi.

Davron keskin bosh chayqab tag'in nelardir dedi. Men yana rad etdim. Tortishuv boshlandi. Harnechuk, men to'plagan ma'lumotlar Davronnikidan ko'proq ekan. Sardorni ko'z ochirgani qo'ymadim. U meni yengish uchun kerakli gapni topolmay jahldan qizarib-bo'zarib ketdi. "Kengsoy burgutlari" gap-so'zlarimizni diqqat bilan tinglashar, boshlanishi tasmollanayotgan jahon urushidan

84(50')-44
B 99

L. Bo'rixon

Quyosh hali botmagan [Matn]: Qissa-hikoya /
L. Bo'rixon – Toshkent: „Read book“ nashriyoti
MCHJ, 2024-y. – 192 bet.

ISBN 978-9910-9544-0-5

UO'K 821.512.133-31
KBK 84(50')-44

Luqmon Bo'rixon

QUYOSH HALI BOTMAGAN

(Qissa va hikoyalar)

„Read book“ nashriyoti
Toshkent – 2024

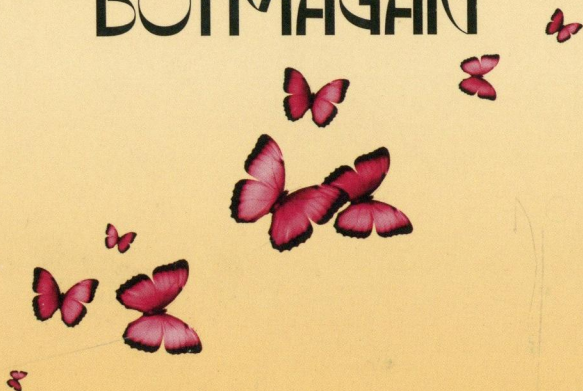
Muharrir *Sunnat Xo'jahmedov*
Badiiy muharrir *Shohrux Toshturdiyev*
Kompyuterda sahifalovchi *Shahnoza Sobirova*

Bosishga ruxsat etildi 16.01.2024.
Bichimi 84×108^{1/32} „Times New Roman“ garn.
11 kegl. Shart. b. t. 10,08. Adadi 2000.

Toshkent shahar, Shayxontohur tumani,
U. Yusupov ko'chasi 8/24-uy.

„Turon zamin“ bosmaxonasida chop etildi.

QUYOSH HALI BOTMAGAN

Readbook

ISBN 978-9910-9544-0-5

9 789910 954405